

Opgang: Individuatie 1 (2002)

In 2002 was het onderstaande een van de voetnoten bij een onderwijskundige beleidsnotitie van mijn hand. Ik wist natuurlijk dat het begrip individuatie door C.G. Jung geïntroduceerd was maar mijn collega's wisten dat niet zo één twee drie en ik gaf dan meteen ook maar een eigen draai aan de theorie. Gek genoeg sta ik daar deels nog steeds achter. Zo zeer zelfs dat ik hier in een later stuk toelichtend op terugkom.

Aldus het stuk van 2002 ongewijzigd.

Noten

1. Sinds of vanwege de zondeval en het verlies van zijn paradijselijke ofwel vegetatieve staat, ofwel sinds zijn differentiatie van de andere soorten, is het de mens zijn ingegeven, onontkoombare taak te streven naar zelfrealisatie, wat dit ook zijn mag. Voor wat dit niettemin zijn mag, hebben wij in onze maatschappij zo'n paar duizend jaar geleden een zekere heer in ons midden gehad. Door hier te verkeren naar ons evenbeeld, hield hij ons een paradigmatische spiegel voor en leerde ons in parabelen (die zijn bedoeld om je tot enige contemplatie aan te zetten) dat je moet proberen een gefaseerde sociale en daarmee geestelijke ontwikkeling door te maken. Je moet eerst eens goed met jezelf leren leven, daarna met de Ander, en tenslotte vóór de Ander. De mate en wijze van het steeds weer vervolmaken van elke levensfase is gedeeltelijk voorwaardelijk voor het welslagen van de volgende. Met andere woorden, je uiteindelijke wereldse zelfrealisatie zit hem in een altruïstische levenshouding, het opgaan in de Ander; in gedachte, woord en/of daad. De waarlijk spirituele dimensie hiervan werd zelfs in dit paradigmatische levensverhaal slechts bereikt na de dood, namelijk in de vorm van de nederdalende Heilige Geest (Pinkeren). Een parallel: in het Boeddhisme kun je het nirvana door veel individuele boetedoening in beginsel bereiken, je kunt het echter nooit daadwerkelijk betreden zonder de Ander; dus niet.

In de verschillende disciplines van de psychologie wordt het menselijke ontwikkelingsproces omschreven als *individuatie*. Ofschoon het begrip aangeeft dat dit vanzelfsprekend een individuele aangelegenheid is, is individuatie volstrekt iets anders dan *individualisering*, namelijk exact het omgekeerde. Het verschil is de bewuste aangewezenheid op de Ander (individuatie) tegenover de onbewuste afkering van de Ander (individualisering). Het laatste is dus voor de mens tegennatuurlijk en wijst op de erfenis van de zondeval, namelijk **Domheid**. Het individu ziet zich overigens in zijn ontwikkelingsmogelijkheden historisch en ruimtelijk geplaatst in een maatschappij met een kenmerkend collectieve niveau van individuatie. De collectieve individuatie van een gemeenschap of maatschappij is een indicatie van het (geestelijke) beschavingsniveau.

Nu wij dezer dagen plotseling breed over normen en waarden en respect schijnen te praten, is dat vanwege de kennelijk doorgesloten individualisering van de samenleving. Individualisering kent geen sociale of morele intentie en is derhalve, ook vanwege het ontbreken van enige spirituele inspiratie, gericht op materieel en sociaal aanzien en/of hedonistisch welzijn. Individualisering is in aard een defensief proces, voortkomend uit tekorten en zelfspiegeling aan de ander, en mondt illustratief genoeg uit in de massificatie en daarmee de pervertering van de menselijke emotie. In een geïndividualiseerde maatschappij (als in een geïndividualiseerd gezin) gaat het om overleven en (zelf)handhaving. Daartoe ontwikkel je een persona, een karaktermasker, in de omgangstaal ego genoemd, met alle aangeleerde gedragingen en (afweer)houdingen erop en eraan. Maar een groot

zogenaamd ego is per definitie een weinig open geest, een moeilijk aanspreekbaar mens, een niet zo groot persoon. Zie hier, onszelf schematisch.

Individuele-niveau van het...	Hoe zie je dat thuis (media), op het werk, in de straat, bij de club, in het pretpark van het leven? Daar moet u zelf eens een kolommetje voor aanleggen.
vegetatieve, fysische, biologische, materiële, triviale (= het sociaal-mechanische) (<i>fysica</i>)	<p>De mens moet, wil hij overleven, een plaats zoeken in de gemeenschap en deze proberen te handhaven of te vergroten. De vegetatieve/materiële mens zoekt noodzakelijkerwijs veiligheid en fysiek welzijn. Hij ervaart fysiek en materieel welzijn als hoogste goed. Aangezien hij zijn waarnemingen en ervaringen volledig betreft op zichzelf, is de materiële mens bij uitstek ontvankelijk voor naijver; het is het mechanisme van vergelijking (uiterlijkheden, gelding, aanzien). De materiële mens verschaft dan wel vergaart vrijbrieven zijn handelingen te verrichten niet uit betrokkenheid bij het geheel maar uit persoonlijke, opportune motieven uitmondend in (vaak rigide,) detailgerichte zelfhandhaving en/of eigenrichting-nemende ambities. De materiële mens is alleszins machtsgevoelig en overschillig jegens het wel en wee van de Ander.</p> <p>Toch praat de materiële/triviale mens veel over andere mensen en over gebeurtenissen. Praten over mensen wekt de illusie van een eigen machtspositie. Media en 'soaps' bevestigen dit omgangsniveau en maken de mens zeer vaardig in het gemaskeerd projecteren van zijn schaduwzijde. De mens die blijft 'steken' op dit niveau, verliest zich in het triviale en zoekt houvast in het detail. Als hij al een vraag aan een Ander stelt, is dit niet uit belangstelling maar uit nieuwsgierigheid en ter zelfbevestiging. Voor dialectiek is hier geen ruimte; twist is geen dialectiek.</p> <p>In het individuatieproces is dit de fase van het menselijk instinct, van de mens als <i>mechanisme</i>.</p>
...esthetische, sociale (<i>esthetica</i>)	<p>De esthetische mens is er ter nuancering en (zelf-)relativering van het triviale, materiële, van de menselijke beperking, van de Domheid enz. Talloze stijlmiddelen staan hem daarbij ter beschikking. De esthetische mens spreekt, als hij als zodanig spreekt, veelal over ideeën (of simpelweg hoe je tot iets komt).</p> <p>De sociale mens praat niet óver mensen maar mét mensen, en wel vooral over beweegredenen en ervaringen. In tegenstelling tot de triviale of indifferente mens heeft hij het vermogen en de intentie zich te verplaatsen in de Ander en zo, als het ware, te komen tot enige vorm van gedeelde subjectiviteit. De sociale mens is alleen gevoelig voor macht voor zover die door middel van <i>solidariteit</i> wordt verkregen of uitgeoefend. Eerst in deze ontwikkelingsfase ontstaat ruimte voor dialectiek, ook esthetische dialectiek.</p> <p>Het is in algemene termen de fase van het menselijke gevoel, van <i>sympathie</i> en <i>empathie</i>.</p>
...ethische (morele), altruïstische (<i>ethica</i>)	<p>De ethische mens twijfelt alvorens hij oordeelt en oordeelt liever niet. Hij is vrij van driften en een primaire hang naar zelfgenoegzaamheid en zelfingenomenheid. Hij is ook vrij van emotionele geladenheid. De ethische mens praat niet in de eerste plaats over ideeën, hij laat de Ander dóór zijn spreken en doen zelf de menselijke idee voelen, ervaren, zien.</p> <p>Altruïsme of onbaatzuchtigheid is de hoogste vorm van sociale zelfverwerkelijking. (Hiermee wordt niet per definitie de soort dienstbaarheid bedoeld die men honoreert met orde-onderscheidingen.)</p> <p>In deze fase is ruimte voor dialectische synthetisering en het onderkennen en aanvaarden van de paradox van de intelligente Domheid. Het is de fase van de menselijke rede, maar ook de fase van het op basis van gevoel en verstand komen tot handelen, besluiten, tot dóen! Hier moet de integratie geschieden van <i>hart, hoofd en handen</i>.</p>
...spirituele, metafysische (<i>metafysica</i>)	<p>De waarlijk, dus niet schijnbaar, spirituele mens 'verkeert' buiten de tijd-ruimtelijke werkelijkheid. Het gaat hier om een staat van absolute, dus vrijwel zuiver theoretische, verstilde wijsheid; van sapiëntia of de stoïcijnse 'apateia'.</p> <p>Deze fase is de fase van de menselijke geest, dat wil zeggen 'smens geestelijke potentie, waarvan de realisatie trouwens noodzakelijkerwijs hypothetisch is.</p>

Maar wie de dingen gewoon met een beetje overgave, een beetje verplaatsingswíl en genade doet, had dit hierboven niet hoeven te bestuderen. Bovendien staan er in de werkelijkheid van alledag geen lijntjes tussen de fasen, geloof ik. Het is trouwens al helemaal niet zo dat individuatie voorbehouden zou zijn aan, laten we zeggen, academici. Ik ken heel wat mensen met een bescheiden opleidingsniveau die, waarschijnlijk juist in alle bescheidenheid, zich als mens heel wat hoogstaander ontwikkeld hebben dan anderen (waar ik er nog veel meer van ken) die zich zo nadrukkelijk voorstaan op bijvoorbeeld hun functie en toebehoren.

2. Emotionele intelligentie kent volgens de huidige inzichten vijf dimensies of kwaliteiten:

- zelfkennis,
- zelfbeheersing,
- empathie,
- zelfmotivering,
- betrokkenheid.

Voor elk aspect kun je in een *EQ-test* scoren op een schaal van 1 tot en met 5. Het grappige is dat het helemaal niet zo wenselijk en gezond kan zijn voor elke kwaliteit tegelijk hoog te scoren. Dan ontstaan vele tegenstrijdigheden en hou je jezelf na verloop van tijd niet meer bij. Zelfkennis zegt niets over zelfrelativering, zelfbeheersing remt het tonen van inleving (empathie), zelfmotivering is persoonlijk en zakelijk, betrokkenheid is niet persoonlijk, niet zakelijk maar sociaal.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'B. van der...'.